

Manuel Pérez Saldanya (Universitat de València)

Gramaticalització i reanàlisi:
el cas del perfet perifràstic en català*

0 Introducció

Els historiadors i els estudiosos de la lingüística sovint han tractat de remarcar les diferències ideològiques i les incompatibilitats teòriques que subjauen a les distintes tradicions i escoles lingüístiques. Hom assenyala, així, que el generativisme postula que el llenguatge és una capacitat innata perfectament diferenciada de la resta de capacitats cognitives i que, per contra, la lingüística cognitiva defensa que el llenguatge es regeix per unes regles semblants a les de qualsevulla altra capacitat cognitiva. Hom assenyala, igualment, que el generativisme assumeix la definició clàssica de la categorització segons la qual les categories són discretes i tenen membres igualment representatius, mentre que el cognitivisme accepta l'existència de categories prototípiques, amb límits difusos i amb membres que presenten diversos graus de representivitat. Aquestes diferències són certes i en bona mida condicionen la manera com els lingüistes vinculats a cada corrent teòric s'acosten a les dades lingüístiques i delimiten l'objecte d'estudi. Tot i amb això, també és cert que molt sovint els estudis fets des de perspectives teòriques diferents no només són compatibles, sinó que delimiten aspectes diferents d'un mateix fenomen.

Un dels contextos on es pot constatar fàcilment aquest caràcter alternatiu i complementari dels diferents enfocaments teòrics és el de la formació de les perífrasis verbals. Els tractaments generativistes, en general, tendeixen a emfasitzar els canvis sintagmàtics que intervenen en la formació de noves perífrasis. Els estudis estructuralistes i, més recentment, els estudis de lingüística cognitiva insisteixen, per contra, en els canvis semàntics i funcionals que experimenten les formes gramaticalitzades. Evidentment, un estudi global de la formació de perífrasis no pot explicar cap d'aquests canvis sense remetre a l'altre. Més encara, els canvis sintagmàtics i els semàntico-funcionals són dos aspectes indissociables del mateix procés de gramaticalització: la reanàlisi

* Agraïxo a Curtis Blaylock, Joan Bybee, Jordi Ginebra, Vicent Salvador i Axel Schönberger tots els seus importants comentaris. Aquest treball ha estat realitzat dins el projecte d'investigació de la DGICYT PS91-0134.

sintagmàtica es produeix quan el verb finit experimenta un canvi semàntico-funcional, i, a l'inrevés, la reanàlisi afavoreix el canvi semàntico-funcional.

D'acord amb aquest marc teòric, analitzarem la gramaticalització del perfet perifràstic català tot delimitant els canvis semàntics a partir d'una metodologia fonamentalment cognitivista i els canvis sintagmàtics a partir d'una metodologia fonamentalment generativista. Per tal d'exemplificar aquest procés de gramaticalització, tan documentat en articles com els de Colon (1959 i 1976) o Bruguera (1981), farem servir bàsicament una de les grans cròniques catalanes medievals: la *Crònica* de Bernat Desclot, de primeries del segle XIV o de les acaballes del segle XIII.¹

1 La gramaticalització

En molts estudis recents sobre el tema de la *gramaticalització* (vegeu, entre d'altres, Bybee 1988, Heine / Claudi / Hünemeyer 1991, Hopper / Traugott 1993), s'ha insistit en les propietats recurrents que solen presentar aquests processos. Concretament:

1. El fet que sigui un procediment que transforma d'una manera progressiva el significat lèxic d'una unitat o construcció lingüística en un significat de caràcter gramatical o funcional.
2. El fet que afecti normalment lexemes amb una alta freqüència d'ús, com ara els verbs de moviments, els verbs de percepció o els noms que remeten a parts del cos.
3. El fet que es produeixi en contextos molt locals i no en totes les aparicions de la unitat lingüística.
4. El fet que tingui una marcada direccionalitat, que pot ser esquematitzada mitjançant la jerarquia d'abstracció de (1):

- (1) persona → objecte → espai → aspecte → temps → noció

D'acord amb aquesta jerarquia, l'itinerari de gramaticalització sol anar dels dominis cognitius més concrets i externs als dominis cognitius més abstractes i interns: els noms que denoten parts del cos, per exemple, es converteixen en marcadors espacials (com la locució *cap a*); els verbs que

¹ Utilitzem l'edició de M. Coll i Alentorn: Bernat Desclot: *Crònica*, Barcelona: Barcino, 1949 (vols. I, II i III), 1950 (vol. IV) i 1951 (vol. V).

assenyalen canvi d'espai esdevenen marcadors aspectuals i temporals (com el verb *anar*), etc.²

5. El fet que sovint consisteixi en la rutinització o convencionalització d'un valor pragmàtic de caràcter secundari (moltes vegades relacionat amb una inferència discursiva).
6. El fet que estigui íntimament relacionat amb la necessitat de resoldre determinades funcions comunicatives i, concretament, amb la necessitat de substituir formes gramaticals problemàtiques per d'altres que resulten semànticament més expressives i morfològicament més transparents.
7. El fet que presenti un cert caràcter icònic, de manera que la pèrdua de significat lèxic tendeix a associar-se amb una pèrdua de contingut fonològic, amb una major fixació morfosintàctica i amb un augment en la freqüència d'ús.

En els epígrafs que segueixen, analitzarem el procés de gramaticalització del verb *anar* a partir d'aquestes propietats. Comencem, per exemple, pel punt 3, que fa referència a la localitat dels contextos en què es produeix la gramaticalització.

2 Propietats semàntiques i sintàctiques de les construccions amb anar

La majoria dels estudis dedicats a la construcció de passat s'han centrat de manera gairebé exclusiva en el canvi semàntic experimentat pel verb i han obviat l'anàlisi dels contextos sintàctics on es produeix el canvi o han assumit que la construcció ja tenia un caràcter perifràstic en el moment que assolí el valor de passat. Els estudis realitzats per Bruguera (1981) i per Vallduví (1988) tenen el mèrit de ser els primers treballs on s'insisteix d'una manera clara en la necessitat de delimitar els factors sintàctics que intervenen en el procés i els contextos locals on es produeix la gramaticalització. Partint d'aquests autors, assumirem que l'origen de la perífrasi de perfet s'ha de buscar en les construccions bioracionals amb valor de direccionalitat i d'intencionalitat (o finalitat). En (2) s'exemplifica i s'analitza sintàcticament i semàntica una d'aquestes construccions.

² Aquesta caracterització remet, evidentment, a la vella hipòtesi localista, segons la qual els conceptes espacials permeten delimitar els conceptes temporals i nacionals. Aquesta nova formulació, però, generalitza el procediment a tot tipus de dominis cognitius i postula una explicació cognitiva comuna per a tots els canvis.

- (2a) Lo comte anà (a) visitar lo rei.
 (2b) [_O [_{SN} Lo comte.] [_{SV} anà (a) [_O PRO_i visitar lo rei]]]
 < agent > < intenció >

En la representació (2b), *anar* és un verb amb semantisme ple que pertany a l'oració matriu, que assenyala el desplaçament efectuat per un agent i que té com a complement una oració no finita. El caràcter no finit d'aquesta oració subordinada es justifica pel fet que el seu subjecte és correferencial amb el subjecte de l'oració matriu i s'identifica, en termes generativistes, amb la categoria nominal buida PRO. Aquesta oració, d'altra banda, denota l'esdeveniment que l'agent del moviment pretén realitzar quan s'acompleixi el desplaçament. En català actual aquesta idea d'intencionalitat i de posterioritat de l'oració d'infinitiu apareix formalment expressada mitjançant l'ús de la preposició *a*. En català medieval, però, l'ús absolutament majoritari era no preposicional.³

Que l'origen de la perífrasi catalana cal buscar-lo en aquests contexts bioracionals i intencionals, es pot constatar fàcilment a partir del paralelisme que s'observa en els texts medievals entre les construccions gramaticalitzades i les no gramaticalitzades.⁴ Segurament, el cas més significatiu d'aquest paralelisme ens el forneixen els documents amb l'infinitiu *ferir* 'colpejar, combatre'. En la *Crònica* de Desclot, algunes de les construccions en què *ferir* apareix amb el verb *anar* en present o en pretèrit perfet es troben clarament gramaticalitzades:

- (3a) E.l chomte puyñ dels esperons son caval e mès-se la lansa denant, e anà *ferir* lo cavaler alamayn de tal vertut que la lança li passà de l'altra part per mig lo cors e abaté'l mort a terra (Desclot 1949: II, 55).
 (3b) En Bernat Guillem d'Entença, ab los ·L· cavalers e ab los ·M· sirvens, va *ferir* entre·ls serrayns molt ardidament, sí que'n abateren molts a terra, morts de colps de lanses. (Desclot 1949: II, 144).

³ En la *Crònica* de Desclot apareixen de manera esporàdica alguns exemples preposicionals en els títols dels capítols:

(I) Com la enperadriu de Alamanya anà a sercar lo bon comte de Barcelona, e com lo emperador li donà Proença. (Desclot 1949: II, 59).

(II) Com lo rey de Castella anà a parlar ab lo Apostoli. (Desclot 1949: III, 10).

Aquests exemples, però, no són significatius, puix que els encapçalaments dels capítols solen ser posteriors a la resta del text i responen, per tant, a estadis lingüístics diferents.

⁴ Sobre aquest tema, vegeu també les dades que aporten Bruguera (1981) i Vallduví (1988).

En aquests exemples, el verb *anar* encara reté part del seu valor de moviment, i el subjecte es desplaça d'un escenari a un altre per tal de ferir l'enemic. Cal tenir en compte, però, que en aquests contextos ja s'ha iniciat el procés de gramaticalització, puix que l'infinitiu ja no posseeix el valor prospectiu propi de les oracions intencionals, sinó un valor clarament acomplert, com es dedueix dels complements introduïts per *de tal vertut ...* en (3a) i per *si que ...* en (3b). Allò que convé remarcar és que aquests exemples gramaticalitzats en present o en pretèrit perfet palesen un claríssim paralelisme amb les construccions no gramaticalitzades en què el verb *anar* es conjuga en un temps o en un mode diferent:

- (4a) —Barons —dix él—, *anats-los ferir*, e yo romadré assí ab sol ·I· cavaler; que si el puyg podem retenir, la batayla avem guanyada. (Desclot 1949: II, 104).
- (4b) E cant vendrà demà, que amdues les hosts s'ajustaran e la nostra davantera ferrà en la host dels sarraïns, yo·us faré fer ·I· senyal en aquel puig, e vós sempre exits del aguayt ab vostres senyeres esteses, e *anats ferir* en la rereguarda molt ardidament. (Desclot 1949: II, 33).
- (4c) E quant venc sus alba del jorn, lexaren *anar* les gúmenes en mar e bateren de remes per *anar ferir* les galees dels catalans. E·ls catalans, qui les viuren venir, qui no·s cuydaven que venguessen tro al jorn, bateren de remes e anaren-se mesclar ab eles (Desclot 1950: IV, 20).

El paralelisme entre els exemples gramaticalitzats en present o perfet i els no gramaticalitzats en uns altres temps o modes fan pensar que els primers tenien originàriament un valor semblant als segons i que aquells es formaren a partir de la gramaticalització de construccions semblants a les d'aquests. Partint d'aquesta idea, caldrà explicar, d'una banda, el procés de gramaticalització segons el qual el verb *anar* perd en contextos d'intencionalitat o finalitat el significat lèxic de moviment i es converteix en un marcador aspectual i temporal, i, d'una altra, el procés de reanàlisi sintàctica segons el qual una construcció amb dos verbs principals es converteix en una construcció perifràstica amb un verb auxiliar i un verb principal.

3 L'itinerari de gramaticalització

Centrant-nos, en primer lloc, en el canvi semàntico-funcional experimentat pel verb *anar*, partirem dels principis de la lingüística cognitiva i assumirem, d'acord amb la jerarquia d'abstracció de (1), que aquest canvi es produeix en projectar determinats aspectes del significat d'una unitat lingüística des d'un determinat domini cognitiu (el domini font) a un altre de més abstracte (el

domini meta). Des d'aquesta perspectiva, la gramaticalització s'insereix dins d'un dels mecanismes cognitius més generals i productius segons el qual tendim a explicar (a explicar-nos) els conceptes més abstractes, allunyats i poc coneguts reinterpretant-los a partir de conceptes més concrets, pròxims i coneguts. Pel que fa, concretament, al procés de gramaticalització sofert pel verb *anar*, partirem de la idea ja apuntada per diversos autors que entre el domini font de caràcter espacial i el domini meta de caràcter temporal existeix un domini intermedi de caràcter narrativo-aspectual (cfr. Colon 1959 i 1976). Des d'aquesta perspectiva, la gramaticalització del verb *anar* presentaria un itinerari diacrònic del tipus:

(5) verb de moviment → marcador narrativo-aspectual → marcador temporal de passat

3.1 Esquemes conceptuals associats al verb *anar*

En els estudis de lingüística cognitiva, el significat de les unitats lingüístiques (lexemes o morfemes) tendeix a delimitar-se a partir d'imatges (Langacker 1987) o esquemes conceptuals (Lakoff 1987), això és, a partir d'objectes estructurats amb què es conceptualitza d'una manera abstracta i topològica una determinada situació. El significat del verb *anar*, per exemple, s'associa a un esquema conceptual integrat per un agent que es trasllada d'un origen cap a una meta a través d'una ruta.⁵

Per tal d'explicar les diferents extensions semàntiques del verb *anar*, cal tenir en compte aquest esquema conceptual, però també la manera com s'actualitza en els diferents contextos morfològics, sintàctics i discursius en què apareix el verb *anar*, ja que aquests contextos poden fixar de maneres diferents

⁵ Seguint la metodologia de la semàntica generativa, Rigau (1976) delimita les propietats sintàctico-semàntiques dels verbs *anar* i *venir* mitjançant la tècnica de la descomposició lèxica. Segons aquesta anàlisi, el significat dels verbs de moviment estaria integrat pels primitius semàntics següents: FINALITAT (x, (CANVIAR (x, (no SER-A (x, y) & SER-A (x, z))))). En aquesta anàlisi, la variable x s'identifica amb l'actant que es trasllada, i les variables y i z amb l'origen i la meta, respectivament. La variable x, d'altra banda, respon al paper semàntic d'agent, puix que depèn del predicat FINALITAT, però també al de pacient, puix que depèn del predicat CANVIAR. En el nostre treball considerarem únicament el paper d'agent, per tal com aquest és el valor que clarament posseeix el subjecte quan el verb *anar* es combina amb una oració intencional.

l'esquema conceptual i poden emfasitzar o relegar a un segon terme algun dels constituents.⁶ Sols tenint en compte aquests contexts es pot entendre que les construccions bioracionals amb valor de direccionalitat i intencionalitat hagin pogut generar en les llengües romàniques valors tan contraposats i contradictoris com el de passat i el de futur. El valor de futuritat, que la construcció presenta en francès (*je vais chanter*), en castellà (*voy a cantar*) o en portuguès (*vou cantar*), s'ha d'explicar mitjançant un context deíctic estructurat a partir de les coordenades jo / ara / aquí. En aquest context, l'origen del moviment normalment queda relegat a un segon pla (per tal com tendeix a associar-se amb l'espai de l'enunciació) i allò que s'emfasitza és, per contra, la meta i la intenció del parlant d'assolir aquesta meta en un moment posterior a l'acte de parla:

A partir d'un esquema conceptual com aquest es pot explicar fàcilment la gramaticalització del valor de futur: en projectar aquest esquema des del domini espacial al domini temporal, s'esborra la idea del moviment vers una meta, però es mantenen, i fins i tot es potencien, els valors de posterioritat i d'intencionalitat que s'associen al moviment.

3.2 L'esquema narratiu

Un esquema com aquest no pot ser la base que justifiqui el valor de passat de la construcció catalana. De fet, l'estranyesa i les dificultats amb què s'han trobat la majoria dels investigadors que s'han enfrontat a la perífrasi de passat es deuen, en bona mida, al fet que han tractat d'explicar-ne la gènesi a partir d'esquemes més o menys semblants al de (6).⁷ Per tal de delimitar el context

⁶ L'esquema conceptual, des d'aquesta perspectiva, pot ser concebut com un tot o una gestalt on determinats elements poden assolir el caràcter de figura i els altres el de fons.

⁷ A grans trets, es poden distingir tres hipòtesis diferents sobre la gènesi de la perífrasi catalana: la hipòtesi incoativa (cfr. Meyer-Lübke 1900: § 324; Berchem 1968); la hipòtesi de l'embranchida (cfr. Colon 1959 i 1976), i la hipòtesi de l'allunyament temporal (cfr. Calvo 1996). La hipòtesi incoativa es basa en la idea que la perífrasi de passat s'origina a partir d'un esquema conceptual on es posa en relleu la idea d'origen i —afegim nosaltres— la idea d'anterioritat associada a aquest origen. Aquest esquema conceptual i l'ús del present

en què es produeix la gramaticalització d'*anar*, cal partir de la idea explícitament assenyalada per Colon que la construcció mostra una claríssima predilecció pels gèneres narratius i resulta del tot estranya en un altre tipus de gèneres com ara la teologia, la filosofia i les obres didàctiques. Si s'assumeix aquest punt de partença, caldrà descartar immediatament tot intent d'explicar la perífrasi a partir d'esquemes conceptuals basats en les coordenades deíctiques i caldrà, per contra, situar-se en les coordenades pròpies dels

històric justificarien que la construcció arribés a assolir un valor temporal de passat. La hipòtesi de l'embranchida té algun punt de contacte amb l'anterior pel fet que considera que la perífrasi tenia originàriament un valor d'actualització narrativa que provenia de l'abstracció dels valors d'impulsió, d'embranchida o d'espontaneïtat necessaris perquè es produeixi l'inici de l'anadura. La hipòtesi de l'allunyament temporal, finalment, es basa en la idea que els verbs de moviment poden participar en dos models diferents de metaforització temporal (cfr. Traugott 1978): el model del moviment de l'*ego*, segons el qual les persones vénen del passat (i. e. *je viens d'écrire*) i es dirigeixen cap al futur (i. e. *je vais écrire, voy a escribir, ...*), i el model del moviment del temps, segons el qual les persones mantenen una posició estàtica i és el futur el que s'acosta (i. e. *ja s'acosta Sant Josep, ja vénen les vacances*) i el passat el que s'allunya (i. e. *se n'han anat per sempre els anys de la joventut*). Partint d'aquest model, la construcció amb *vado* assenyalaria originàriament l'allunyament de les coordenades deíctiques (jo / ara / aquí), i, doncs, l'anterioritat d'un esdeveniment realitzat per una tercera persona. Totes tres hipòtesis plantegen, al nostre parer, problemes. La primera, perquè el verb *anar* pot aparèixer en contexts on s'emfasitzi la ruta i la idea de durada associada a la ruta (per exemple [I]) o la destinació i la idea de posterioritat (per exemple [II]), però no en contexts on es focalitzi la idea d'origen (per exemple [III]):

- (I) No aneu sense sabates pel corredor / Anaven cantant
- (II) Vam anar a París / Anem a veure'l
- (III) *Va de València / *Va d'acabar un treball

L'emfasització de l'origen es relaciona amb el verb *venir* i, de fet, és aquest el que apareix en perífrasis que assenyalen anterioritat (*je viens d'écrire*, en francès). La hipòtesi de l'allunyament temporal, d'altra banda, ens sembla igualment problemàtica per dues raons. La primera té a veure amb el fet que les metàfores basades en el model del moviment del temps es redueixen sempre a contexts on els verbs de moviment funcionen com a lexemes independents i no com a auxiliars integrats en cap perífrasi gramaticalitzada. La segona, més important, té a veure amb el fet que si el valor de passat s'hagués de justificar a partir d'un valor originari de present, haurien d'existir estadis intermedis on la construcció tingués un valor de passat recent o de present perfectiu, valor, tanmateix, que no es documenta en cap de les llengües que posseïen la perífrasi durant l'edat mitjana. La proposta que ens sembla més adequada és la de Colon. Compartim amb aquest filòleg la idea que la perífrasi catalana assolí primer una funció d'actualitzador discursiu, a partir del qual es desenvolupà posteriorment el valor de passat. Allò que no ens sembla tan coherent és tractar de justificar aquest valor a partir de cap noció d'embranchida associada a l'origen del moviment, ja que, com s'ha indicat suava, no és possible que el verb *anar* focalitzi únicament aquest constituent.

discursos narratius, això és, en unes coordenades integrades per la tercera persona (la persona de la narració), el temps passat (el temps de la narració) i la seqüenciació dels esdeveniments (la característica més típicament narrativa). Efectivament, pel que fa al temps, la majoria dels investigadors que s'han ocupat del tema, han assenyalat que en els primers documents en què es pot parlar d'una construcció gramaticalitzada, el verb *anar* apareix conjugat en un dels dos temps típicament narratius: el pretèrit perfet i el present històric o narratiu. En (3) ja s'han recollit dos exemples clarament gramaticalitzats amb l'infinitiu *ferir*. Heus aquí uns altres exemples en pretèrit i en present narratiu on l'infinitiu no té valor prospectiu i on ja s'ha iniciat, per tant, la gramaticalització:

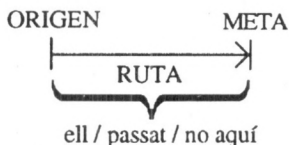
- (7a) Mas N'Esqui de Miralpex quant fo desots lo pont hon l'ayga curria pus fort, lo cavayl li devec, e *anà's pendre* sus alt a la pila del pont e tenc-la molt fort abarrassada, tot garnit que era. (Desclot 1949: III, 48).
- (7b) Quant cels de la host ho viuren, meseren mans a cridar: —A armes, cavalers! Que'ls cavalers del castel se'n van!—. E el rey, qui assò hac entès, *va pendre* ses armes, e muntà a caval e comensà a córrer après d'èls; [...] (Desclot 1949: II, 43).

En els exemples de (3) i de (7) es pot comprovar fàcilment el paral·lelisme existent entre els dos temps i, allò que resulta més important, es pot constatar que el temps present, amb què arribarà a fixar-se la construcció, no és un present propi, un present que denoti l'interval de l'acte de parla i que tingui un aspecte imperfectiu, sinó un temps que es comporta temporalment i aspectualment com un passat perfectiu, un temps, doncs, que alterna amb el pretèrit perfet en els discursos narratius per tal de donar més vivacitat i expressivitat a la narració.⁸ Si aquesta hipòtesi és correcta, l'esquema conceptual en què ens haurem de situar no podrà ser un esquema com el de (6), on el moviment no ha conclòs i on la meta és el lloc que hom pretén assolir en un moment posterior a l'acte de parla. Ans al contrari: el pretèrit perfet i el present narratiu, pel fet de ser formes passades i perfectives, assenyalen que el moviment des d'un origen fins a una meta s'ha produït en un interval anterior a l'acte de parla i té un caràcter global i acomplert. Si a aquestes

⁸ Com han observat la majoria dels investigadors que han estudiat el tema del present narratiu, l'expressivitat no es deu tant a l'ús del present com al canvi de temps: de pretèrit a present o, a l'inrevés, de present a pretèrit (cfr. Fleischman 1990: 75-93). Aquest present, d'altra banda, ja és molt regular en llatí clàssic, com demostra per exemple la *Coniuratio Catilinae* i el fet que fos tractat pels gramàtics llatins. No es pot descartar, per tant, que el llatí hagi pogut servir també de model en l'ús del present en contextos narratius.

coordenades temporals i aspectuals s'afeg que, per tractar-se de discursos narratius, l'agent de l'anadura és típicament una tercera persona (el protagonista de la narració) i el moviment es produeix en espais no enunciatius (el no aquí de la narració), l'esquema conceptual que s'obtindrà serà el següent:

(8)

3.3 El procés de gramaticalització

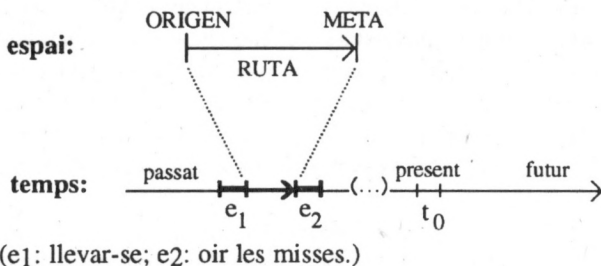
Segons el que s'ha indicat suara, la gramaticalització d'*anar* s'ha d'explicar partint d'un verb *anar* amb semantisme ple que assenyala en els discursos narratius el fet que un agent canvia d'escenari per tal de realitzar l'esdeveniment denotat per l'infinitiu. Més tard ens ocuparem d'aquest infinitiu i dels canvis sintàctics que experimenta la construcció. Continuant ara amb els aspectes semàntics, és important insistir en la idea que en els contextos narratius característics de la construcció, l'esquema conceptual de (8) s'associa molt fàcilment amb tota una sèrie de valors temporals i aspectuals típics del pretèrit perfet (o aorist) i del primer pla de la narració (cfr. Hopper 1979; Dahl 1985). La primera idea, i segurament la més important, és que el caràcter global i complet del moviment permet que el canvi d'escenari denotat pel verb *anar* estableixi una clara seqüenciació dels esdeveniments narratius. Pensem, per exemple, en el text següent:

(9)

E quant venc l'endemà matí, que foren levats, *anaren oyr* les misses e puys tornaren dinar. (Desclot 1949: II, 136).

En aquest text, el verb *anar* no només connecta l'escenari on es lleven els soldats (l'origen del moviment) amb l'escenari on senten les misses (la meta del moviment), sinó que introdueix una seqüenciació temporal entre aquests dos esdeveniments i permet que el significat del verb es pugui projectar vers el domini temporal i aspectual:

(10)

Aquesta idea és, al nostre parer, la clau per entendre el procés de gramaticalització d'*anar*, per tal com la completesa i la seqüenciació són dues de les característiques que prototípicament tendeixen a presentar els pretèrits perfets (o aorists) en els discursos narratius.⁹

La completesa i la subseqüència no són, però, els únics paral·lelismes que s'estableixen entre la construcció amb el verb *anar* i els pretèrits perfets. S'ha assenyalat sovint que les oracions amb pretèrit perfet solen presentar una estructura informativa no marcada segons la qual el focus s'identifica amb el verb (o amb alguns dels seus complements immediats) i el tòpic, amb el subjecte, que majoritàriament té un caràcter humà.¹⁰ Allò que resulta in

⁹ Dahl (1985: 12), per exemple, defineix el concepte de discurs narratiu a partir d'aquesta propietat de seqüenciació: «I define a narrative discourse as one where the speaker relates a series of real or fictive events in the order they are supposed to have taken place». Aquesta seqüenciació es pot observar fàcilment en el text següent:

(I) E lo rey, qui'u hoy, levà-sse ab l'espasa en la mà, e pujà sus a les guaytes e manassà'ls com axí cridaven. E respòs la una de les guaytes [...] (Desclot 1950: IV, 89).

En aquest discurs narratiu, s'estableix una relació icònica entre el temps del narrar i el temps dels esdeveniments narrats, de manera que l'ordre dels pretèrits en el discurs narratiu reproduïx l'ordre en què ocorren els esdeveniments. Des d'aquesta perspectiva, cada pretèrit introdueix un nou punt de referència temporal que és subseqüent al pretèrit anterior i que fa avançar la línia del temps narratiu:

(II)

(e1: hoy; e2: levà-sse; e3: pujà; e4: manassà; e5: respòs.)

¹⁰ Aquesta distribució informativa, d'altra banda, contrasta amb la que tendeixen a presentar les oracions amb imperfet. En aquest cas, l'estructura informativa sol ser marcada per tal

teressant de remarcar és el fet que les construccions amb *anar* que ara ens ocupen reproduïxen unes propietats semblants a les que s'han assenyalat per a les oracions amb pretèrit. Noteu, d'una banda, que el subjecte de la construcció és agent i, per tant, necessàriament humà, i que l'infinitiu té un caràcter altament focal per tal com denota l'esdeveniment que el subjecte té la intenció de realitzar, l'esdeveniment que, en última instància, justifica el moviment.

Partint d'aquestes propietats associades a la idea de moviment, es pot preveure fàcilment cap on conduirà el procés de gramaticalització. El procés de gramaticalització ocasiona una abstracció del valor espacial del verb *anar*, o si es vol, una projecció de l'esquema conceptual de (8) des del domini cognitiu de l'espai fins al domini cognitiu més abstracte de les relacions temporals i aspectuals. La projecció provoca, evidentment, un afebliment semàntic i una pèrdua de contingut lèxic, per tal com la idea de canvi d'espai queda progressivament desdibuixada. Al mateix temps, però, aquesta projecció fa que es mantinguin, i fins i tot que es potenciïn, alguns dels valors aspectuals i narratius que originàriament sols apareixien implicats per la idea de moviment. Concretament:

1. la idea de globalitat o de completesa de l'esdeveniment,
2. la idea de subseqüència,¹¹
3. la idea d'agentivitat i d'intencionalitat i
4. la idea de focalització.

com el verb normalment forma part del tòpic i el focus s'identifica amb un subjecte no necessàriament humà o amb algun adverbi oracional.

¹¹ La possibilitat que la construcció catalana amb *anar* gramaticalitzés els trets temporals i aspectuals de globalitat i de seqüenciació implicats per la idea de moviment es pot veure reforçada pel fet que en català medieval era freqüent utilitzar el verb *anar* en contextos no perifràstics per tal d'introduir referències temporals subsegüents i fer avançar la línia del temps narratiu:

(I) Mas no *anà a gayre* que vengren a Múrcia ben ·III· mília sarraïns genets, ab gran rècoa de blat e de farina [...]. (Desclot 1949: III, 7).

(II) Mas no *anà a gayre* de temps que el dit moxerif fóu molt gran desleyaltat al rey. (Desclot 1949: III, 68).

Tenint en compte aquestes dades, no hauria de resultar estrany que la mateixa idea de subseqüència que caracteritza els usos metafòrics de (I) i (II) es retrobés en la construcció amb infinitiu: tant en un cas com en l'altre la funció de connexió espacial pròpia del semantisme del verb *anar* és reinterpretada a partir del valor implicat de connexió o de seqüenciació temporal.

Si el punt de vista que hem adoptat és correcte, la gramaticalització del verb *anar* originaria una perífrasi narrativo-aspectual utilitzada com a marcador de coherència discursiva per emfasitzar la globalitat, la subseqüència, la intencionalitat i el caràcter focal de l'esdeveniment denotat per l'infinitiu.¹² Partint d'aquesta anàlisi es poden explicar fàcilment els valors estilístics que autors com Damourette i Pichon, Flydal o Colon constaten en les primeres documentacions de la perífrasi tant en català com en francès i occità: els valors de *spontanéité*, d'*inattendu* (Damourette / Pichon 1911-1936: § 1663), de *soudaineté de l'entrée en jeu* (Flydal 1943: 15), d'*afectivitat* i *tensió* (Colon 1959) o d'*actualització*, *vivacitat* i *posada en relleu* (Colon 1976) no serien més que realitzacions concretes del valor de marcador discursiu característic de la perífrasi. Si s'accepta, d'altra banda, que aquest és el valor originari, la construcció catalana deixa de ser un cas estrany i insòlit d'utilització del verb *anar*, ja que com a mínim aquest valor originari estaria íntimament relacionat amb la funció de marcador discursiu que els verbs amb un significat paral·lel a *anar* presenten en diferents llengües del món.¹³ Fet i fet, la perífrasi catalana estaria íntimament relacionada amb la funció de «allure extraordinaire» que la construcció encara manté en alguns contextos en francès (per exemple [11]); amb construccions paratàctiques del tipus *va i ...* molt normals en les llengües indoeuropees (per exemple [12]);¹⁴ o amb el

¹² Aquesta perífrasi tindria un valor pròxim a la categoria aspectual de visió globalitzadora de Coseriu (1977: cap. IV) i Schlieben-Lange (1971), i a la categoria de demarcació de Dietrich (1973: 222-224).

¹³ Com a exemple de l'estranyesa que ha causat la construcció en els lingüistes que l'han estudiada, citarem la següent referència de Damourette / Pichon (1911-1936: § 1662): «Un second tour, encore plus aberrant, n'a plus, que nous sachions, aucune position en pays d'Oui.» Una altra prova d'aquesta estranyesa es constata en el fet que els primers gramàtics catalans que tractaren d'explicar l'origen de la perífrasi s'entestaren a relacionar l'auxiliar amb verbs diferents a *anar*: Estorch (1857), per exemple, postulà que el paradigma de l'auxiliar català tindria el seu origen en les perífrasis alemanyes amb el verb *sein* o en les angleses amb el verb *to be* (*vaig ... / ich war ... / I was ...*); Nonell (1885) i Grandía (1901), d'altra banda, defensaren, respectivament, que l'auxiliar provindria de l'evolució fonètica del verb *fer* (*faig* → *vaig*) i *haver* (*habui* → *vay* → *vaig*). Es tracta, evidentment, d'interpretacions absurdes basades en la proximitat fònica existent entre les formes del verb *anar* i les d'altres verbs. Sobre aquest tipus d'interpretacions, vegeu Fàbregas (1993).

¹⁴ La proximitat de les construccions hipotàctiques i les paratàctiques amb *anar* es pot constatar en el fet que en els textos narratius francesos del XV i XVI la construcció hipotàctica es documenta freqüentment amb una de les funcions més típiques de la construcció paratàctica, la funció d'introducció de discursos directes. Observem, per exemple, el paral·lelisme que existeix entre els textos següents:

valor secundari de marcador discursiu que els verbs del tipus 'anar' han assolit en llengües molt diferents (per exemple [13]).

- (11) Il avait demandé à partir au Tchad, et moi je *vais le dire* à sa femme (Damourette / Pichon 1911-1936: § 1653).
- (12a) El otro día va y me lo encuentro paseando con mi prima (castellà).
 (12b) So then he *goes* and tells me to get lost (anglès).
- (13a) Cuna: *na(a)* 'anar' → *-na* 'passat narratiu' (Holmer 1946: 192).
 (13b) Chadic: *ɗeŋ á* 'anar' → 'marcador de seqüència inesperada d'esdeveniments' (Ebert 1987).
 (13c) Swahili: *ka* 'anar' → 'temps consecutiu' (Traugott 1978: 383).
 (13d) Ewe: *be* 'anar' → 'marcador de separació' (Traugott 1978: 383).

3.4 Reinterpretació induïda pel context

L'exposició que s'ha fet en l'epígraf anterior pot fer pensar que la gramaticalització es produeix d'una manera brusca o catastròfica. Res més allunyat de la realitat: el procés de gramaticalització és un procés lent i progressiu, un procés induït, en bona mida, pel tipus de context en què s'utilitza la construcció. Per tal d'explicar la gramaticalització d'*anar* caldria distingir els estadis idealitzats següents:¹⁵

Primer estadi: El verb *anar* és un verb amb semantisme ple que, conjugat en pretèrit perfet o en present narratiu, remet a un moviment global i complet.

- (Ia) Adonques le varlet dist à la dame: Madame, il est temps de vous en venir quant il vous plaira; et elle prestement *va dire*: De par Dieu. (Jehan d'Arras: *Melusine*, citat segons Damourette / Pichon 1911-1936: § 1662).
 (Ib) Cuando llegamos a los guardias, mi madre va y les dice: oiga, cójanlo que se acaba de escapar del Asilo Durán (Oriol Romaní: *A tumba abierta, autografía de un grifota*, citat segons Aleza / García Medall 1986: 12).

Una altra prova d'aquesta proximitat és que en català medieval la construcció hipotàctica i la paratàctica apareixen de vegades en contextos semblants. Les construccions hipotàctiques de les oracions de (3), per exemple, són molt pròximes a la construcció paratàctica de (II).

- (II) E quant foren tots entrats, ajustaren-se en ·I· loch, e puy *anaren* a avant e *feriren* en la gran pressa dels sarraïns que s'eren ajustats en aquella carrera, sí que ·ls esvairèn e ·ls aucieren tots. (Desclot 1949: II, 135).

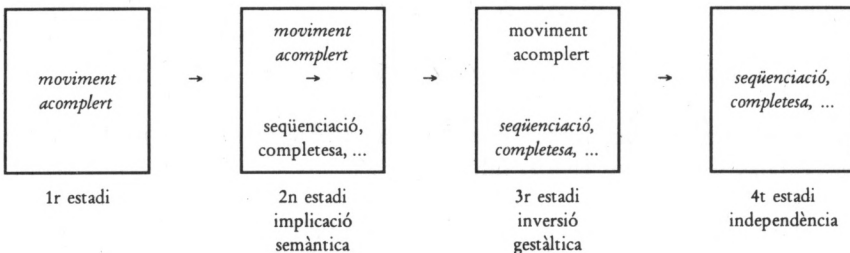
¹⁵ En aquest punt seguim bàsicament les idees desenvolupades per Heine / Claudi / Hünne-meyer (1991: § 3.3).

Segon estadi: En determinats contextos narratius, aquest valor bàsic de moviment s'associa mitjançant una implicació semàntica, a valors secundaris de caràcter temporal i aspectual com ara la completesa i la seqüenciació. Adoptant una terminologia pròpia de la psicologia de la gestalt, es pot dir que en aquests contextos el valor de moviment s'identifica amb la figura, amb el significat present i bàsic, mentre que el valor implicat fa referència al fons, al significat latent i recessiu.

Tercer estadi: Per un procés de convencionalització, es produeix una inversió gestàltica dels dos significats de manera que el valor bàsic s'identifica ara amb les nocions temporals i aspectuals, i el valor secundari i recessiu amb les nocions espacials.

Quart estadi: Finalment, es produeix la independència perceptiva de tots dos valors i l'aparició d'una forma polisèmica que en uns contextos manté el valor originari de moviment i en uns altres el valor temporal i aspectual gramaticalitzat.

Esquemàticament:

L'esquema anterior és, evidentment, un esquema idealitzat: el procés de gramaticalització és un *continuum* sense canvis catastròfics, cosa que explica que en una determinada època i fins i tot en una determinada obra es puguin documentar diversos estadis de gramaticalització. Pel que fa a la *Crònica* de Desclot, l'oració (15) pot exemplificar el primer estadi:

- (15) e.l chomte, quant hac reposat ·1· jorn, l'endemà *anà parlar* ab l'emperador, él e son companyó, mas no volc que nuyl hom sabés qui era ne qui no, [...]. E quant fo denant l'emperador, saludà-lo, e l'emperador aculí-lo molt gent, per tal cor li semblà hom honrat (Desclot 1949: II, 50).

En aquesta oració, el verb *anar* manté el semantisme ple i l'infinitiu té un valor clarament prospectiu. El segon estadi pot correspondre a l'oració (9) citada més amunt; en aquesta oració es manté igualment el semantisme d'*anar* i el caràcter prospectiu de l'infinitiu. El fet, però, que la construcció s'insereixi en una seqüència narrativa permet que el verb *anar* pugui desenvolupar un valor secundari de caràcter narrativo-aspectual. El tercer estadi es pot exemplificar amb les oracions de (3) i de (7) que ja hem comentat: en aquests exemples, la gramaticalització ja s'ha iniciat clarament (puix que l'infinitiu ja no té un valor prospectiu), però encara es manté, ni que sigui de manera residual, la idea de moviment. El quart estadi, finalment, es pot exemplificar amb l'oració (16):

- (16) Sobre'assò encontraren-se ab ·I.^a compaya de ribauts francès qui eren de la cort de Carles, qui estaven en Palerm per eyl; e aquests malvats ribauts *van-se acostar* a les dones e metien lurs mans a les mameles de les dones. (Desclot 1949: III, 72).

El fet que en aquesta oració el verb *anar* es combini amb un altre verb de moviment indica que aquell ja ha perdut el valor originari i que el procés de gramaticalització s'ha acomplert totalment.

4 Factors que afavoreixen la gramaticalització

El procés de gramaticalització i de reinterpretació aspectual analitzats fins ara es veu afavorit per dos factors diferents:

1. el fet que molt sovint les referències espacials involucrades en el moviment no apareguin explícitament indicades, i
2. el fet que el context narratiu permeti que l'oració subordinada amb infinitiu s'interpreti com a acomplerta.

4.1 Contexts amb una meta implícita

De les tres nocions espacials que participen en el semantisme del verb *anar* (l'origen, la meta i la ruta), la noció de meta és la més important des d'un punt de vista sintàctic, ja que en contextos no marcats, el verb *anar* subcategoritza un sintagma preposicional amb aquest valor (amb aquest paper semàntic). En els exemples que ens forneix la *Crònica* de Desclot, aquesta meta

apareix explicitada en algunes de les construccions en què el verb *anar* va acompanyat d'una oració d'infinitiu:

- (17a) [...] e cavalcà e anà-la veer a sson *hostal*. (Desclot 1949: II, 59).
 (17b) E quant venc a la nuyt, so fo a la vespra de Nadal, el rey anà vetlar, ab tota ça cavaleria e ab moltes d'altres gens, a la *esgleya de Sancta Crou de Barcelona*. (Desclot 1949: II, 86-87).

Tot i amb això, allò que resulta més normal és que la meta no aparegui indicada per cap sintagma preposicional:

- (18a) E el rey, qui assò hac entès, va pendre ses armes, e muntà a caval e comensà a córrer après d'èls [...] (Desclot 1949: II, 43).
 (18b) E quant venc ·I· jorn, tots los saraÿns de tota l'encontrada foren justats, e foren molts grans gens, que no sabem lo comte: tants foren. E van ferir en la host (Desclot 1949: II, 13).
 (18c) E aytantost aquels exiren del aguait ab lurs senyeres esteses e anaren ferir en la reraguarda de la hosta dels sarraÿns, hon era la Miramamuní (Desclot 1949: II, 35-36).
 (18d) [...] anà assetgar Leyda, qui és ·I·^a richa ciutat qui adonchs era de saraÿns. (Desclot 1949: II, 8).

La possibilitat que no aparegui la meta tot i ser subcategoritzada pel verb *anar* es deu, segurament, a la proximitat conceptual que existeix entre el concepte de meta espacial i el d'intencionalitat (o meta nocional) de l'oració d'infinitiu (cfr. Fabregat 1992). Aquesta proximitat, concretament, és la que explica que, en la majoria de casos, la meta es trobi implícita en l'oració d'infinitiu i no resulti informativament necessari expressar-la. En l'oració (18a), per exemple, la construcció amb *anar* es pot parafrasejar fàcilment per una oració amb locatiu explícit del tipus 'El rei va al lloc on es troben les seves armes per agafar-les'. D'altra banda, cal tenir en compte que en molts casos el desplaçament és mínim i es produeix dins d'un espai que pot ser concebut com a unitari. En l'oració (18b), per exemple, l'escenari és un camp de batalla i els desplaçaments es realitzen dins d'aquest camp de batalla. Finalment, es pot afegir encara una altra raó: en contextos com els de (18c i 18d), la meta no s'explicita per tal com s'identifica amb un complement de l'oració no finita, amb el complement locatiu del verb *ferir* en (18c) i amb el complement directe del verb *assetjar* en (18d). En aquests contextos resultaria molt redundant i, fins i tot, anòmal, el fet que la mateixa referència espacial aparegués indicada pel complement de l'infinitiu i pel del verb *anar*:

- (19a) ??Anaren a la reraguarda (a) ferir-hi.
 (19b) ??Anà a Lleida (a) assetjar-la.

Tenint en compte aquesta tendència a no explicitar la meta en contextos intencionals, es pot entendre que en determinades situacions la connexió espacial pròpia del semantisme del verb *anar* es pogués transformar en un valor més abstracte de connexió aspectual i narrativa.

4.2 Interpretació acomplerta de l'infinitiu

Un dels problemes més greus que es plantegen a l'hora d'explicar l'origen de la perífrasi catalana consisteix a justificar per què un infinitiu que originàriament té un valor prospectiu acaba perdent aquest valor per integrar-se en una construcció que assenyala la idea contrària, la idea d'esdeveniment acomplert.¹⁶ Per explicar aquest canvi, cal començar assenyalant que la interpretació acomplerta no és incompatible amb el valor aspectual de l'infinitiu, sinó que és una de les possibles interpretacions que assoleix l'infinitiu en determinats contextos sintàctics. En l'oració (20), per exemple, el temps de *fer la pintada* coincideix amb el temps de *veure*.

- (20) El vam veure fer la pintada.

Partint d'aquest fet, allò que s'ha d'explicar és per què l'infinitiu transforma el valor prospectiu típic de les construccions amb verbs de moviment en un valor acomplert o simultani propi d'uns altres contextos sintàctics (i. e. els contextos sintàctics amb verbs d'elevació). Per tal de justificar aquest canvi, es poden tenir en compte tres factors diferents:

1. les propietats temporals i aspectuals del temps en què es conjuga el verb *anar*;

¹⁶ Aquesta reinterpretació de l'infinitiu no és en absolut exclusiva de la construcció que estem analitzant. El mateix canvi es pot constatar ja en català medieval amb altres verbs de moviment (per exemple [I]) i es dona també en altres llengües amb verbs equivalents a *anar* (per exemple [II]):

- (Ia) Sobr'assò al infant *venc a ssaber* que Ferran Xanxis devia venir a Antiló, e féu metre bé ·C· cavalers en agayts, que si·y venia que fos pres. (Desclot 1949: III, 25).
 (Ib) Com lo comte de Ampúries se *vench a metre* en poder del infant En Pere. (Desclot 1949: III, 28).
 (II) Fue a caer en el charco.

2. les implicacions o les inferències que l'interlocutor pot extraure dels discursos narratius en què s'insereix la construcció, i
3. la modalitat de l'acció del verb en infinitiu.

4.2.1 Les propietats temporals i aspectuals de la forma finita

Pel que fa al primer factor, convé assenyalar des del començament que l'origen de la construcció catalana està íntimament relacionat amb el fet que el verb *anar* aparegui conjugat en pretèrit perfet o en present narratiu, en uns temps que aspectualment assenyalen el caràcter acomplert o global del moviment. És interessant constatar que aquest caràcter global o acomplert de la forma finita condiciona clarament la manera com l'interlocutor tendeix a interpretar l'oració no finita.¹⁷ Aquesta idea resultarà més clara si comparem les diferències interpretatives que s'estableixen entre l'ús de l'imperfet i del pretèrit perfet (o el present narratiu) en les oracions següents:

- (21a) El comte anava (al palau) a parlar amb l'emperador.
 (21b) El comte anà (al palau) a parlar amb l'emperador.

En (21a) s'usa una forma amb aspecte imperfectiu i, per tant, una forma que assenyalava que l'acció d'*anar* es troba en procés de realització i no s'ha acomplert encara. Aquest fet indueix fàcilment a una interpretació *de conatu*, segons la qual el subjecte, que es dirigia a un lloc amb la intenció de fer una determinada cosa, no pogué finalment realitzar-la a causa d'algun factor extern. Una oració com aquesta tendeix a aportar, per tant, dos tipus de significats diferents, un de caràcter denotatiu, o asseverat, i un altre connotatiu, o suggerit:

- (22) El comte anava (al palau) a parlar amb l'emperador.
 Assevera: 'El comte es dirigia al palau amb la intenció de parlar amb l'emperador'.
 Suggereix: 'El comte no arribà a parlar amb l'emperador'.

Quan el verb *anar* es conjuga en pretèrit perfet o en present narratiu, la interpretació tendeix a ser més aviat la contrària. En aquest cas, el temps confereix a l'acció d'*anar* un caràcter acomplert que fa difícil una interpreta-

¹⁷ Després de redactar aquestes línies, hem pogut comprovar que aquesta idea basada en l'aspecte del temps en què es conjuga el verb finit ja va ser apuntada per Flydal en el seu interessant treball sobre les perífrasis franceses amb *aller* i *venir* (cfr. Flydal 1943: 13-15).

ció *de conatu* i que suggereix, en canvi, una interpretació segons la qual l'esdeveniment denotat per l'oració d'infinitiu es produí un cop acomplerta l'acció d'*anar*:¹⁸

- (23) El comte anà (al palau) a parlar amb l'emperador.
 Assevera: 'El comte arribà al palau amb la intenció de parlar amb l'emperador.'
 Suggereix: 'El comte parlà tot seguit amb l'emperador.'

4.2.2 La modalitat de l'acció i les inferències discursives

Aquesta interpretació suggerida pel caràcter perfectiu del pretèrit perfet i del present narratiu es pot veure clarament afavorida per dos factors diferents, l'un semàntic i l'altre discursiu. El semàntic fa referència a l'*Aktionsart* o modalitat de l'acció de l'infinitiu. Ja Colon (1976: 130) assenyala que en els primers documents de la perífrasi els verbs en infinitiu eren sempre perfectius i que aquesta situació es mantingué més o menys fins al 1350.¹⁹ Aquest fet té una explicació evident des de la perspectiva que hem adoptat en aquest treball, ja que la perfectivitat del verb en infinitiu afavoreix clarament una interpretació de caràcter acomplert: amb aquest tipus de verbs, l'arribada a la meta del desplaçament i la realització de l'esdeveniment denotat per l'infinitiu és gairebé immediata i es produeix quasi sense transició. La gramaticalització començaria, doncs, en aquests contexts i per un procés analògic acabaria posteriorment generalitzant-se a tot tipus de verbs.

El segon factor té a veure amb el mateix discurs narratiu en què s'insereix la construcció. Pensem, per exemple, en una seqüència narrativa com la de (9), que repetim de bell nou:

- (9) E quant venc l'endemà matí, que foren levats, *anaren oyr* les misses e puyt tornaren dinar (Desclot 1949: II, 136).

En aquest context, l'acció de tornar s'interpeta com a posterior a l'esdeveniment d'oír les misses i exigeix, per tant, atorgar a aquest esdeveniment el

¹⁸ Tot i que aquesta interpretació és la més normal, la contrària també seria possible. Remarquem, però, que la no-realització de l'esdeveniment denotat per l'infinitiu tindria un caràcter inesperat o imprevist i exigiria, normalment, l'ús d'una oració adversativa: «El comte anà al palau a parlar amb l'emperador, però no el pogué veure.»

¹⁹ Fent servir la terminologia de Vendler (1967), es pot considerar que aquests infinitius pertanyen normalment a les classes semàntiques de verbs d'assoliment (*ferir, mesclar-se, obrir, tocar, donar tal cop*, etc.) i de realització (*aparellar, acostar-se, encendre*, etc.).

caràcter d'acomplert. Noteu que en sentit estricte, la seqüència narrativa hauria d'haver estat la següent:

- (24) E quant venc l'endemà matí, que foren levats, anaren oyr les misses, oyren les misses e tornaren dinar.

Aquest petit discurs assenyala d'una manera absolutament precisa la seqüència dels esdeveniments ocorreguts: primer es lleven, després van a oir les misses, tot seguit senten les misses i finalment tornen a dinar. Aquesta seqüència resulta més precisa, però també molt menys econòmica, puix que explicita un fet que es pot inferir fàcilment del discurs narratiu. Des d'aquesta perspectiva, el fet que el narrador opti per la versió abreujada de (9) i bandegi la versió més explícita de (24) cal relacionar-lo amb el principi general de l'economia lingüística segons el qual l'emissor tendeix a aportar el màxim d'informació amb el mínim de recursos possibles i, paral·lelament, el receptor tendeix a inferir el màxim d'informació dels mínims recursos a què té accés (cfr. Horn 1984 i Bybee 1993). Aquesta tendència a l'economia, juntament amb els altres factors delimitats suara, permetria que el receptor (lector o oïdor) atorgués un caràcter acomplert a l'esdeveniment denotat per l'infinitiu i que, mitjançant un procés de convencionalització, aquest valor acabés fixant-se en la construcció.

5 *El valor de passat*

En els epígrafs anteriors s'ha tractat de justificar per què el verb *anar* assoleix un valor aspectual i narratiu en català, francès i occità medievals. Queda encara per explicar per què aquest auxiliar únicament es converteix en català en un marcador de passat. En la majoria dels estudis sobre la gramaticalització, s'insisteix en la idea que aquest procediment està íntimament relacionat amb la necessitat de resoldre determinades funcions comunicatives i, concretament, amb la necessitat de substituir formes gramaticals problemàtiques per d'altres que resulten semànticament més expressives i morfològicament més transparents.²⁰ Pel que fa a l'expressivitat, no resulta estrany que *anar*

²⁰ La història de les llengües romàniques n'és plena, d'exemples. Un dels més significatius, i segurament un dels més estudiats, és el de la substitució del futur sintètic llatí per perífrasis que posseïen originàriament un valor modal deòntic (i. e. HOC DICERE HABEO 'tinc coses a dir'). La gramaticalització temporal d'aquestes construccions, i la desaparició del futur sintètic, cal atribuir-la tant a la necessitat de dotar el futur d'un valor modal d'intencionali-

pogués convertir-se en un marcador de passat ja que aquesta perífrasi emfasitzava els valors que prototípicament presenta el passat perfectiu en contextos narratius. La substitució de la forma simple per la perifràstica formaria part, des d'aquesta perspectiva, d'un procediment molt general consistent a substituir formes no marcades per altres més marcades i expressives. Aquesta raó expressiva pot justificar que *anar* arribés a assolir un valor temporal passat, però difícilment pot explicar que la forma simple hagi desaparegut en el català parlat de la major part del domini lingüístic. Aquesta desaparició cal relacionar-la, a més, amb els problemes formals i estructurals que plantejaven els derivats de CANTAVI en les llengües romàniques i amb la tendència molt generalitzada a substituir-hi les formes simples de passat per construccions perifràstiques amb un valor originàriament aspectual. En els epígrafs que segueixen, ens centrarem, primer, en els problemes estructurals i formals d'aquestes formes simples i, després, en l'assumpció del valor de passat per la construcció perifràstica.

5.1 Problemes estructurals del pretèrit simple

La majoria dels estudiosos del sistema verbal romànic han coincidit a assenyalar que les formes temporals s'estructuren a partir de dues sèries diferents: la dels temps absoluts (deíctics o actuals), organitzats a partir del moment de l'acte de parla, i la dels temps relatius (anafòrics o inactuals), organitzats a partir d'un altre temps de passat:²¹

(25)

	anterior	simultani	posterior
absolut	Perfet	Present	Futur
relatiu	Plusquamperfet	Imperfet	Condicional

En aquest sistema, la sèrie vinculada amb el tret de simultaneïtat presenta una gran estabilitat, com demostra el fet que sigui l'única que s'ha mantingut

tat com a la necessitat d'evitar els greus problemes morfològics que plantejaven les formes sintètiques ja en el llatí clàssic, però sobretot en el llatí vulgar.

²¹ Per a una justificació d'aquest sistema d'oposicions temporals, vegeu Coseriu (1976), i, pel que fa al català, Schlieben-Lange (1971) i Blasco (1982).

des del llatí clàssic sense cap tipus de reestructuració. Les sèries posterior i anterior, per contra, presenten un alt grau d'inestabilitat i s'han vist sotmeses a profunds canvis formals i funcionals al llarg de la història de les llengües romàniques. Quant a la sèrie anterior i, concretament, a la forma del perfet simple, la inestabilitat i les anomalies estructurals que presenta, cal relacionar-les amb la progressiva generalització dins del sistema verbal romànic de les formes perifràstiques amb HABEO o SUM més participi. Comptat i debatut, aquesta generalització provoca tres problemes diferents:

1. El sistema del llatí vulgar i del català preliterari integrat únicament per formes simples en la sèrie anterior (per exemple [26]),

(26)

	anterior	simultani
absolut	CANTÀ	CANTA
relatiu	CANTARA	CANTAVA

és substituït per un nou sistema d'oposicions en el qual la forma simple del plusquamperfet (*cantara* < CANTAVERAT) ha assolit un valor diferent (el de condicional anterior) i la funció de plusquamperfet ha estat assumida per la forma perifràstica (*havia cantat*):²²

(27)

	anterior	simultani
absolut	CANTÀ	CANTA
relatiu	HAVIA CANTAT	CANTAVA

²² A diferència del que passa en portuguès i en espanyol, en català no es documenta normalment el valor originari de plusquamperfet de la forma *cantara*. Fet i fet, ja des dels primers texts catalans el valor de plusquamperfet és desenvolupat per la perífrasi *havia* o *era* més participi. Sobre aquest tema, vegeu Russell-Gebbett (1976) i Ridruejo (1985).

Aquest nou sistema presenta una clara anomalia ja que la forma simple del pretèrit perfet (*cantà*) contrasta amb la forma perifràstica del plusquamperfet (*havia cantat*).

2. Aquesta anomalia encara resulta major si és té en compte que el pretèrit perfet és l'única forma del sistema que no presenta cap relació morfològica amb les altres formes del seu subsistema. Notem que en el subsistema relatiu el plusquamperfet i el condicional provenen morfològicament de formes conjugades en imperfecte i que, paral·lelament, en el subsistema absolut el futur prové d'una forma conjugada en present. El perfet és, doncs, l'única forma que es desvia d'aquesta regularitat morfològica establerta en cada sèrie a partir dels temps simultanis:

(28)

	anterior	simultani	posterior
absolut	CANTÀ	CANTA	CANTAR HA
relatiu	HAVIA CANTAT	CANTAVA	CANTAR (HAV)IA

3. El pretèrit perfet, finalment, manté una oposició inestable amb el pretèrit indefinit, per tal com totes dues formes comparteixen el tret d'anterioritat a l'acte de parla i la darrera presenta una forta tendència a convertir l'aspecte perfectivo-resultatiu originari en un valor temporal passat:²³

²³ Aquesta tendència, documentada en moltes llengües, és producte d'un procés d'afebliment semàntic com l'esquematitzat a (I) i exemplificat a (II) amb construccions catalanes:

(I) *Evolució de les formes perfectivo-resultatives*: resultat present producte d'un esdeveniment passat → esdeveniment passat que provoca un resultat present → esdeveniment passat connectat temporalment (passat hodiernal) / emotivament / etc. amb el present → esdeveniment passat.

(II) 'tinc una carta escrita' → 'tinc escrita una carta' → 'he escrit una carta avui' → 'vaig escriure una carta'.

Sobre l'evolució de la forma HABEO + participi en les llengües romàniques, vegeu Harris (1982).

(29)

	anterior	simultani
absolut	<u>CANTÀ</u> HA CANTAT	CANTA
relatiu	HAVIA CANTAT	CANTAVA

Tenint en compte aquesta tendència de les formes perfectives, no és estrany que la majoria de les llengües romàniques que han eliminat les formes simples de passat (i. e. francès estàndard, italià septentrional i romanès) hagin substituït aquestes formes per les antigues perífrasis perfectives amb HABEO o SUM + participi: aquestes perífrasis resolien els tres problemes assenyalats fins ara. Arribats en aquest punt, hauríem de preguntar-nos per què el català no adoptà el mateix procediment? Segurament, la resposta a aquesta pregunta cal buscar-la en el fet que en català la crisi dels derivats de CANTAVI es veu accelerada per uns altres factors, concretament per problemes de caràcter formal.

5.2 Problemes formals del pretèrit simple

És simptomàtic el fet que en el moment que comencen a documentar-se els primers exemples d'*anar* + infinitiu amb un valor temporal o quasi temporal, les formes de perfet simple presentaven gravíssims problemes formals provocats per l'evolució fonètica regular de les desinències llatines. Aquests problemes es poden resumir en els punts següents:

1. La progressiva desaparició del morf -VI-, descrita ja pels gramàtics antics i perfectament documentada des del primer segle a.C., havia deixat les formes de perfet feble de les conjugacions primera i quarta sense cap element que assenyalés explícitament el valor de passat en totes les persones i havia introduït un alt grau d'opacitat morfològica en aquestes conjugacions.
2. Les diferents conjugacions verbals presentaven una gran irregularitat en les formes de perfet, puix que a més de la distinció entre perfets febles (*cantà*, *perdé*, *senti*) i perfets forts, aquests darrers se subclassificaven

segons que tinguessin un radical acabat en velar (*hac*), en essa (*mès*) o en semiconsonant (*veu*).

3. En la tercera persona de plural dels perfets febles es produïa un estrany desnivellament sillàbic per tal com, a diferència del que passa en la resta de temps i modes, aquesta persona tenia en el perfet una síl·laba més que les altres persones (*cantaren* amb tres síl·labes enfront de *cantí*, *cantast*, etc. amb dues). El desnivellament sillàbic encara resultava més anòmal per a alguns perfets forts on l'única síl·laba de la primera i la tercera persones (*hac*) contrastava amb les dues de la segona, la quarta i la cinquena (*haguist*, *haguem*, *haguets*) i amb les tres que ràpidament s'introduïren en la sisena (*hagren* → *hagueren*).
4. Determinades formes del perfet eren homònimes amb formes del present (*cantam*, *cantats*), del condicional (*cantaren*) i del participi (*mès*). L'homonímia amb el present era especialment greu ja que present i perfet són temps deíctics que poden expressar sense cap altra referència el valor temporal.
5. En alguns perfets forts i en els perfets febles de la tercera conjugació es produïa una homonímia entre la primera i la tercera persones (*hac*, *dix*, *dormí*). Aquesta homonímia de persona és normal en els temps relatius (l'imperfet, el condicional, el plusquamperfet) i en el mode subjuntiu, però resulta especialment enutjosa en els temps absoluts (entre els quals es troba el pretèrit perfet).

Tots aquests gravíssims problemes formals feien que les formes del perfet medievals fossin molt anòmales i inestables i expliquen el fet que molt aviat es busquessin solucions que introduïssin una mica de regularitat i de transparència en els paradigmes del perfet. Una d'aquestes solucions consistí a refer analògicament algunes formes de perfet i, concretament, a convertir en febles la majoria dels perfets forts (i. e. *hac* → *hagué*) i a reinterpretar el morf -RE- de la tercera persona de plural com a marca de passat i introduir-la en la segona de singular i en la primera i en la segona de plural (i. e. *cantast* → *cantares*; *cantam* → *cantàrem*; *cantats* → *cantàrets*, *cantàreu*).²⁴ L'altra solució, anterior o com a mínim contemporània, consistí a gramaticalitzar amb valor de passat la perífrasi narrativo-aspectual amb el verb *anar*.

La solució analògica resolía alguns dels problemes assenyalats, puix que dotava de major transparència la morfologia del perfet, evitava la gravíssima

homofonia amb el present i introduïa un cert anivellament sil·làbic. Remarqueu, però, que els problemes persistien amb les noves formes analògiques, puix que el perfet continuava mancat d'un morf regular per a totes les persones, mantenia algunes desinències i formes bastant estranyes dins la conjugació verbal catalana²⁵ i incrementava l'homofonia amb el condicional en -RA-.

5.3 Nou procés de gramaticalització

Segurament, el fet que les noves formes analògiques no acabessin de resoldre els greus problemes formals del perfet contribuï a que el català, a diferència del que s'esdevingué en altres llengües romàniques que també posseïen la perífrasi amb *anar*, temporalitzés ràpidament la construcció aspectual i narrativa. Comptat i debatut, la perífrasi no només introduïa una major expressivitat en utilitzar una forma on apareixien clarament emfasitzades totes les propietats que el pretèrit perfet (aorist) presentava en els discursos narratius. De més a més, feia més regular i transparent la morfologia del perfet i solucionava algunes de les anomalies estructurals assenyalades més amunt. Pensem, en aquest sentit, que en el moment en què la construcció fixa la forma en present (*va* + infinitiu) i no la forma en perfet (*anà* + infinitiu), la casella anterior i absoluta és ocupada per una forma perifràstica que es relaciona formalment amb tota la sèrie absoluta en provenir morfològicament d'un present:

(30) *va* cantar / *canta* / cantar *ha*

D'acord amb això, l'opció morfològica pel present es produí, com ha assenyalat Colon, pel fet que el present narratiu té una funció actualitzadora que s'imbrica i potencia la funció originària de la perífrasi amb *anar*, però també pel fet que els problemes formals i estructurals que plantejava el perfet simple es resolien amb un auxiliar conjugat en present, però no amb un

²⁵ Són ben estranys el morf amb *i* tònica de la primera persona (*cantí, parli*) i els perfets forts dels verbs *fer, ser* i *veure* (*fiu, fui* o *fon, viu*). És interessant constatar que en moltes zones de l'Horta existeixen sistemes de perfet mixts en els quals la primera persona i les formes fortes d'aquests verbs es construeixen amb el perfet perifràstic, i, en canvi, la resta de les persones i formes es construeixen amb el perfet simple. Aquesta tendència, d'altra banda, es pot observar igualment en les obres literàries on les formes perifràstiques i simples alternen en totes les persones excepte en la primera, on s'utilitza únicament la forma perifràstica.

²⁴ Sobre aquest tema vegeu Bybee i Brewer (1980).

auxiliar que mantingués la conjugació del perfet: sols la forma en present feia més regular i transparent la morfologia del perfet i solucionava, ni que sigui parcialment, algunes de les anomalies estructurals de la forma simple.

6 Reanàlisi

En els apartats anteriors ens hem ocupat únicament del procés semàntic que converteix un verb de moviment, primer, en un marcador narrativo-aspectual, i després, en un marcador temporal de passat. Aquests canvis semàntics estan íntimament relacionats amb canvis de caràcter estructural i amb reanàlisis sintàctiques. De manera general, es pot definir la reanàlisi com la transformació diacrònica que modifica les relacions estructurals establertes entre els constituents d'una construcció sense afectar-ne, però, la forma superficial. Pel que fa al verb *anar*, els dos canvis semàntico-funcionals delimitats suara duen aparellades dues reanàlisis sintàctiques que es poden esquematitzar com segueix:

Primer estadi: (<i>anar</i> verb de moviment)	[_O Lo comte _i [_{SV} anà [_O PRO _i ferir los enemics]]] [_O Lo comte _i [_{SV} va [_O PRO _i ferir los enemics]]]
Segon estadi: (<i>anar</i> auxiliar aspectual)	[_O Lo comte [_{SV Asp} anà [_{SV} ferir los enemics]]] [_O Lo comte [_{SV Asp} va [_{SV} ferir los enemics]]]
Tercer estadi: (<i>anar</i> auxiliar temporal)	[_O Lo comte [_{SV Temp} va [_{SV} ferir los enemics]]]

En el primer estadi, *anar* és un verb amb semantisme ple que presenta una gran llibertat sintàctica i pot aparèixer conjugat en qualsevol temps i mode (i. e. *Lo comte [anà / anava / havia anat / va / anirà / etc.] ferir los enemics*). Pel que fa a les restriccions sintàctiques, el verb *anar* selecciona un subjecte agent i una oració completiva amb valor intencional. Com es pot veure en la representació de (31), en aquest primer estadi el subjecte de l'oració principal rep paper temàtic del verb *anar* (o si es vol, de tot el SV que té com a nucli *anar*) i el subjecte buit de la subordinada rep paper temàtic de l'infinitiu (o del SV amb l'infinitiu):

- (31) [_O Lo comte_i [_{SV} va [_O PRO_i ferir los enemics]]]
 ↑ ↑
 agent agent
 └───┬───┘ └───┬───┘

En el segon estadi, *anar* es converteix en un auxiliar (o semiauxiliar) amb valor narrativo-aspectual (que ocupa la posició de nucli d'un sintagma aspectual); consegüentment, l'estructura bioracional esdevé monoracional i l'infinitiu es converteix en el verb principal d'aquesta oració. En aquest segon estadi, el verb *anar* perd bona part de la seva independència morfosintàctica, com demostra el fet que únicament pugui desenvolupar la funció d'auxiliar aspectual quan apareix en contextos narratius i es conjuga en present (narratiu) o en pretèrit perfet. Tot i amb això, el verb *anar* manté algunes de les propietats sintàctiques de l'estadi anterior, puix que continua exigint un subjecte amb caràcter agent i, consegüentment, un infinitiu que denoti una acció. Aquesta situació es pot constatar fàcilment en la *Crònica* de Desclot, on tots els exemples amb un *anar* més o menys gramaticalitzat apareixen amb infinitius de caràcter actiu (*prendre, acostar-se, armar-se, desaparar, desserrar, dressar, donar tal colp, encendre, entrar, ferir, gitar, mesclar-se, metre, obrir, tocar, trencar*). Tenint en compte aquesta situació, podem considerar que, una vegada acomplerta la reanàlisi, el paper temàtic del subjecte és assignat composicionalment per l'infinitiu i el verb *anar*: l'infinitiu estableix la restricció selectiva bàsica, però el verb *anar* encara contribueix a seleccionar un subjecte agent i un context d'acció:

- (32) [O Lo comte [_{SV Asp} va [_{SV} ferir los enemics]]]
 ↑
 agent | |
 └──────────┘

En el tercer estadi, finalment, es produeix una nova reanàlisi que converteix el verb *anar* en un marcador de passat que funciona com a nucli d'un sintagma verbal de temps. Aquesta nova reanàlisi restringeix encara més les propietats morfosintàctiques de l'auxiliar (que ara sols pot ser conjugat en present) i esborra totalment les restriccions seleccionals que el verb *anar* encara mantenia durant l'etapa anterior, cosa que provoca un augment important en la freqüència d'ús. Notem, en aquest sentit, que en el moment en què *anar* es converteix en un marcador temporal, deixa d'establir restriccions seleccionals respecte al subjecte oracional i comença a aparèixer amb tot tipus de subjectes: amb subjectes agents (i. e. *Joan va córrer*), però també amb subjectes experimentadors (i. e. *Joan va sentir molt la seva pèrdua*) i pacients (i. e. *Joan va caure a terra*). Tenint en compte les dades aportades per Colon (1976: 170), aquesta reanàlisi sintàctica i, per tant, la gramaticalització d'*anar*

com a marcador temporal és degué produir cap al 1350, data en què l'auxiliar comença a documentar-se amb infinitius clarament estatus, com ara *dormir*, *estar* o *sentir*, i amb subjectes no agents.

7 Iconicitat i isomorfisme

En els estudis de lingüística cognitiva sovint s'ha insistit en el caràcter no arbitrari de la gramàtica i del signe lingüístic i en l'existència d'un principi d'isomorfisme segons el qual els canvis semàntico-funcionals tendeixen a aparèixer reflectits icònicament mitjançant canvis formals i estructurals (cfr. Haiman 1985). Aquesta tendència isomòrfica es pot constatar fàcilment en els canvis de posició estructural i en la fixació de l'ordre dels auxiliars verbals que provoquen les reanàlisis sintàctiques. Fet i fet, els auxiliars verbals que posseeixen un significat més pròxim al típicament verbal ocupen les posicions més properes al verb principal i, per contra, aquells que posseeixen un significat més gramaticalitzat i abstracte se situen en posicions estructurals més allunyades. Tenint en compte aquesta idea, es pot concloure que els auxiliars que ocupen posicions immediates al verb principal són els aspectuals (i. e. *començar a*) i els modals deòntics (i. e. *haver de*), seguits de l'auxiliar temporal-aspectual *haver i*, finalment, de l'auxiliar temporal *anar* i els modals epistèmics (i. e. *deure*):²⁶

- (33) $[_{SV\ aux} \{V\ epistèmic / V\ temporal\}] [_{SV\ aux} V\ temporal-aspectual [_{SV\ aux} \{V\ aspectual / V\ deòntic\} [_{SV\ verb\ principal}]]]]$

No ens centrarem ara a justificar aquesta jeraquització dels auxiliars. El que ens interessa remarcar és que aquesta jerarquia es pot reinterpretar fàcilment des d'una perspectiva diacrònica, segons la qual la progressiva gramaticalització d'un lexema verbal tendeix a traduir-se en un progressiu

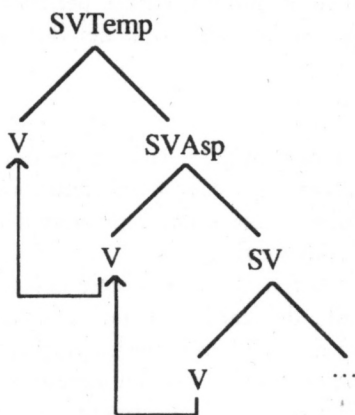
²⁶ Aquesta ordenació sintàctica està íntimament relacionada amb el principi de rellevància morfològica de Bybee (1985), segons el qual el grau de proximitat semàntica entre un morfema i un lexema sol quedar reflectit mitjançant el grau de proximitat i de fusió entre tots dos elements. Quant als morfemes verbals, aquest principi es tradueix en el fet que els morfemes més pròxims al verb són els aspectuals (puix que incideixen directament sobre el temps intern de l'esdeveniment), després els temporals (que delimiten el temps extern) i finalment els modals (que fan referència a la manera subjectiva com l'emissor concep l'esdeveniment):

(I) [[[[lexema verbal_v] morf. aspectual_v] morf. temporal_v] morf. modal_v]

(II) [morf. modal [_v morf. temporal [_v morf. aspectual [_v lexema verbal]]]]

allunyament de la posició originària de nucli del predicat (nucli del sintagma verbal principal) i, concretament, en un desplaçament cap a posicions jeràrquiques més altes i de major abast sintàctic. El verb *anar*, així, es traslladaria, en un primer procés de reanàlisi, des de la posició de nucli de predicat (el sintagma verbal principal) a la posició més alta de nucli del sintagma verbal auxiliar amb valor aspectual i, en un segon procés de reanàlisi, des d'aquesta posició a una altra més alta de nucli del sintagma verbal auxiliar de temps:

(34)

Tenint en compte aquestes idees, es pot justificar fàcilment que en català actual l'auxiliar temporal *va* ocupi la posició estructural més alta (la primera en l'ordenació lineal), quan es combina amb l'auxiliar temporal-aspectual *haver* i/o amb altres auxiliars aspectuals o modals deòntics:

(35a) Quan vam haver acabat d'escriure la carta, ...

(35b) No vam haver de dir res.

Una menció especial mereixen les oracions amb l'auxiliar epistèmic *deure*. La modalitat epistèmica representa un grau molt elevat de gramaticalització i d'allunyament del significat verbal prototípic, un grau, com a mínim, major que el que puguin tenir els auxiliars temporals. Això explica la agramaticalitat d'oracions com ara (36) on *deure* ocupa una posició més baixa i pròxima al verb principal que no l'auxiliar *va*:

(36) La carta, la va deure escriure en Pere.

L'ordre normal d'aquests auxiliars hauria de ser, doncs, l'invers. Aquesta ordenació, no obstant això, tampoc no és possible, puix que l'auxiliar de passat està fixat en la forma *va-* i no admet la forma finita que hauria de posseir si se situés darrere de *deure*:

(37) *La carta, la deu anar escriure Pere.

Tenint en compte aquesta doble incompatibilitat, es pot explicar que en les zones on s'ha generalitzat el pretèrit perfet perifràstic es mantingui amb absoluta normalitat el pretèrit perfet simple del verb *deure*:

(38) La carta, la degué escriure en Pere.

Remarquem que el manteniment del perfet simple únicament en la conjugació de *deure* permet utilitzar aquest verb en contextos de passat sense violar l'ordre normal dels auxiliars i sense haver d'utilitzar l'auxiliar de passat en una forma diferent de la que té fixada.

L'ordre estructural i la fixació de la posició dels auxiliars verbals no és, però, l'únic reflex icònic del canvi semàntico-funcional. Un aspecte on aquesta iconicitat resulta més evident és en les propietats morfofonològiques de les unitats gramaticalitzades. Notem, en aquest sentit, que la conversió d'*anar* en un verb auxiliar provoca, inicialment, una reducció fonològica, i, concretament, una eliminació de les formes més clarament tòniques (*anam* i *anats*) i una regularització del paradigma al voltant del morf monosil·làbic i àton *va-*. La conversió d'*anar* en un marcador temporal de passat, d'altra banda, justifica que en el moment en què el morf *-RE-* es reinterpreta com a marca de passat, es constatés una certa tendència a introduir aquest morf també en les construccions perifràstiques.²⁷ Esquemàticament:

²⁷ El fet que aquesta darrera solució no s'hagi generalitzat en tots els dialectes es deu, segurament, al fet que el valor intermedi de marcador narrativo-aspectual acaba desapareixent i no és necessari, per tant, mantenir tres formes diferents.

(39)

primer estadi	segon estadi	tercer estadi
vaig	vaig	vaig
vas	vas	vares
va	va	va
anam	vam	vàrem
anats	vats, vau	vàreu
van	van	varen

Conclusió

Al llarg d'aquest treball hem tractat de mostrar que el procés de gramaticalització del perfet perifràstic segueix un itinerari diacrònic que va del domini cognitiu de l'espai al del temps passant pel domini de les relacions aspectuals. Aquest itinerari provoca que el verb *anar* perdi progressivament el seu significat lèxic i assoleixi, en canvi, un significat cada vegada més gramatical. Aquest canvi semàntic, però, és indestriable d'altres tipus de canvis que experimenta el verb *anar*; concretament, el fet que es produeixin dues reanàlisis sintàctiques que el traslladin cap a posicions cada vegada més altes dins la jerarquia oracional; el fet que experimenti una pèrdua progressiva d'independència morfosintàctica i augmenti la freqüència d'ús, i el fet, finalment, que es vegi sotmès a determinats canvis formals.

Bibliografia

- Aleza, Milagros / García-Madell, Joaquín (1986): «Funcionalidad de la perífrasis *cojo* y *me voy* en español», dins: *Cuadernos de Filología* 2/3, pàgs. 5-17.
- Badia i Margarit, Antoni Maria (1951): *Gramàtica històrica catalana*, València: Tres i Quatre, 1981.
- Berchem, Theodor (1968): «Considérations sur le parfait périphrastique *vado* + *infinitif* en catalan et gallo-roman», dins: Quilis, Antonio (ed.): *Actas del XI Congreso de Lingüística y Filología Románicas*, Madrid: Revista de Filología Española, pàgs. 1159-1170.

- Blasco Ferrer, Eduard (1982): «Entorn dels temps verbals i els conceptes d'„aspecte”, „Aktionsart” i „estadi” en català», dins: *Els Marges* 25, pàgs. 109-113.
- Bruguera, Jordi (1981): «La locució prepositiva „de part”, el present històric i el perfet perifràstic en la *Crònica* de Jaume I», dins: Josep Massot i Muntaner (ed.): *Miscel·lània Pere Bohigas*, vol. 1, Montserrat: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàgs. 27-42.
- Bybee, Joan L. (1985): *Morphology: A Study of the Relation between Meaning and Form*, Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Bybee, Joan L. (1988): «The Diachronic Dimension in Explanation», dins: Hawkins, John A. (ed.): *Explaining Language Universals*, Oxford: Blackwell, cap. 13, pàgs. 350-379.
- Bybee, Joan L. (1993): «Mechanisms of Semantic Change in Grammaticalization», ponència no publicada de la *Third International Cognitive Linguistic Conference* (Lovaina).
- Bybee, Joan L. / Brewer, Mary Alexandra (1980): «Explanation in Morphophonemics: Changes in Provençal and Spanish Preterite Forms», dins: *Lingua* 52, pàgs. 201-242.
- Bybee, Joan L. / Dahl, Östen (1989): «The Creation of Tense and Aspect Systems in the Languages of the World», dins: *Studies in Language* 13, pàgs. 51-103.
- Bybee, Joan L. / Pagliuca, William / Perkins, Revere D. (1991): «Back to the Future», dins: Traugott, Elisabeth Closs / Heine, Bernd (eds.): *Approaches to Grammaticalization*, vol. 2, Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, pàgs. 18-58.
- Calvo, Julio (1996): «El TAM en català», dins: *Caplletra* 18, en premsa.
- Colon, Germà (1959): «El perfet perifràstic català „va + infinitiu”», dins: ídem: *La llengua catalana en els seus textos*, vol. 2, Barcelona: Curial, 1978, pàgs. 119-130.
- Colon, Germà (1976): «Sobre el perfet perifràstic „vado + infinitiu”, en català, en provençal i en francès», dins: ídem: *La llengua catalana en els seus textos*, vol. 2, Barcelona: Curial, 1978, pàgs. 131-174.
- Coseriu, Eugenio (1976): *Das romanische Verbalsystem*, Tübingen: Gunter Narr.
- Coseriu, Eugenio (1977): *Estudios de lingüística románica*, Madrid: Gredos.
- Dahl, Östen (1985): *Tense and Aspect Systems*, Oxford: Blackwell.

- Damourette, Jacques / Pichon, Édouard (1911-1936): *Des mots à la pensée: essai de grammaire de la langue française*, vol. 5, Ginebra; París: Slatkine.
- Dietrich, Wolf (1973): *El aspecto verbal perifrástico en las lenguas románicas*, Madrid: Gredos, 1983.
- Ebert, Karen H. (1987): «Discourse Function of Motion Verbs in Chadic», dins: *Afrikanistische Arbeitspapiere* 10, pàgs. 53-71.
- Emanatian, Michele (1992): «Chaga come and go: Metaphor and the Development of Tense-Aspect», dins: *Studies in Language* 16/1, pàgs. 1-33.
- Estorch Siqués, Pau (1857): *Gramática de la Lengua Catalana*, Barcelona [sense indicació d'editorial].
- Fàbregas Alegret, Maria Immaculada (1993): «Le „parfait périphrastique” catalan: premières recherches documentaires», *Mémoire de D.E.A.*, Université Rennes 2, Haute Bretagne.
- Fabregat, Ferran (1992): «L'origen de la perífrasi catalana de perfet dins el marc general de l'evolució de la perífrasi *anar + infinitiu*: un exemple d'explicació del canvi lingüístic des del punt de vista cognitiu», dins: Martín Vide, Carlos (ed.): *Actes del VIII Congrés de Llenguatges Naturals i Llenguatges Formals*, Barcelona: Universitat de Barcelona, pàgs. 305-311.
- Fillmore, Charles J. (1988): «The Mechanisms of Construction Grammar», dins: *Berkeley Linguistic Society* 14, pàgs. 35-55.
- Fleischman, Suzanne (1982a): *The Future in Thought and Language: Diachronic Evidence from Romance*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Fleischman, Suzanne (1982b): «The Past and the Future: Are They Coming or Going?», dins: *Proceedings of the Eighth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society* [sense indicació d'editor], Berkeley: University of California, pàgs. 322-334.
- Fleischman, Suzanne (1983): «From Pragmatics to Grammar: Diachronic Reflections on Complex Pasts and Futures in Romance», dins: *Lingua* 60, pàgs. 183-214.
- Fleischman, Suzanne (1989): «Temporal Distance: a Basic Linguistic Metaphor», dins: *Studies in Language* 13, pàgs. 1-50.
- Fleischman, Suzanne (1990): *Tense and Narrativity: From Medieval Performance to Modern Fiction*, Austin: University of Texas Press.
- Flydal, Leiv (1943): *Aller et venir de suivis de l'infinitif comme expressions de rapports temporels*, Oslo: Kommisjon Hos Jacob Dybwad.
- Grandia, Marián (1901): *Gramàtica Etimològica Catalana*, Barcelona: Escola Tip i Llibreria Salesiana.

- Haiman, John (1985): *Natural Syntax: Iconicity and Erosion*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Harris, Martin (1982): «The 'Past Simple' and the 'Present Perfect' in Romance», dins: de Vincent, Nigel / Harris, Martin (eds.): *Studies in the Romance Verb*, London; Canberra: Croom Helm, pàgs. 42-70.
- Heine, Bernd / Claudi, Ulrike / Hünnemeyer, Friederike (1991): *Grammaticalization: A Conceptual Framework*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Herring, Susan C. (1988): «Aspect as a Discourse Category in Tamil», dins: *Berkeley Linguistics Society* 14, pàgs. 280-292.
- Holmer, N. M. (1946): «An Outline of Cuna Grammar», dins: *Ijal* 12, pàgs. 185-197.
- Hopper, Paul J. (1979): «Aspect and Foregrounding in Discourse», dins: *Syntax and Semantics* 12, pàgs. 213-241.
- Hopper, Paul / Traugott, Elisabeth Closs (1993): *Grammaticalization*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Horn, Larry (1984): «Towards a New Taxonomy for Pragmatic Inference: Q-Based and R-Based Implicatures», dins: Schrifin, Deborah (ed.): *Meaning, Form and Use in Context*, Washington, D. C.: Georgetown University Press, pàgs. 11-42.
- Lakoff, George (1987): *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*, Chicago: University of Chicago Press.
- Langacker, Ronald W. (1987): *Foundations of Cognitive Grammar: Theoretical Prerequisites*, Stanford: Stanford University Press.
- López García, Ángel (1979): «El pretérito perifrástico catalán y la teoría de las perífrasis románicas», dins: Germán Suárez Blanco (ed.): *Homenaje a Samuel Gili Gaya (in memoriam)*, Barcelona: Bibliograf, pàgs. 129-137.
- Meyer-Lübke, Wilhelm (1900): *Grammaire des langues romanes*, vol. 3, Genève; Marseille: Slatkine; Lafitte.
- Molho, Maurice (1976): «L'aoirist perifràstic català», dins: Colon, Germà (ed.): *Problemes de llengua i literatura catalanes*, Montserrat: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàgs. 67-100.
- Nonell y Mas, P. Jaume (1885): *Análisis Morfològich de la Llengua Catalana*, Manresa: Establiment Tipogràfich de Sant Joseph.

- Pérez Saldanya, Manuel / Salvador, Vicent (1993): «Linguística cognitiva i llengües en contacte: el cas del futur de probabilitat en català», dins: Rafael Alemany / Antoni Ferrando / Lluís B. Meseguer (eds.): *Actes del Novè Colloqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, Alacant-Elx, 9-14 de setembre de 1991*, vol. 3, Montserrat: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàgs. 230-245.
- Ridruejo, Emilio (1985): «La forma verbal en -ra en valenciano», dins: *Actes du XVIIème Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes* [sense indicació d'editor], vol. 2, Ais de Provença: Publicacions de la Universitat d'Ais de Provença, pàgs. 439-448.
- Rigau, Gemma (1976): «Anem o venim», dins: *Els Marges* 8, pàgs. 33-53.
- Russell-Gebbett, Paul (1976): «L'estructura de les oracions de realització impossible en català medieval», dins: Robert Brian Tate / Alan Yates (eds.): *Actes del Tercer Colloqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Oxford: The Dolphin Book, pàgs. 207-216.
- Schlieben-Lange, Brigitte: (1971): *Okzitanische und katalanische Verbprobleme*, Tübingen: Niemeyer (Beihefte zur Zeitschrift für Romanische Philologie; 127).
- Traugott, Elisabeth Closs (1978): «On the Expression of Spatio-Temporal Relations», dins: Greenberg, Joseph H. / Ferguson, Charles A. / Moravcsik, Edith (eds.): *Universals of Human Language*, vol. 3, Stanford: Stanford University Press, pàgs. 369-400.
- Traugott, Elisabeth Closs (1980): «Meaning-Change in the Development of Grammatical Markers», dins: *Language Science* 2, pàgs. 44-61.
- Traugott, Elisabeth Closs / König, Ekkehard (1991): «The Semantics-Pragmatics of Grammaticalization Revisited», dins: Traugott, Elisabeth Closs / Heine, Bernd (eds.): *Approaches to Grammaticalization*, vol. 1, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, pàgs. 189-218.
- Vallduví, Enric (1988): «Sobre el perfet perifràstic del català», dins: Rasico, Philip D. / Wittlin, Curt (eds.): *Actes del Cinquè Colloqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica*, Montserrat: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàgs. 85-98.
- Vendler, Zeno (1967): *Linguistics in Philosophy*, New York: Ithaca.

